

El Retaule de l'Altar Major de Muro

PERE FIOL TORNILA

Història

Acabada la construcció del temple parroquial i solemnement inaugurat en les festes de Sant Joan Baptista de l'any 1611,¹ el bon rector Ramon Villalonga (1602-1634) posà el retaule de l'antiga capella de Sant Sebastià, a l'altar major i així estaven les coses, quan el bon rector va acabar els seus dies a Muro, gaudint d'una gran i justa fama de santedat.²

En el mes d'octubre del mateix any (1634) arribava el nou rector, el Dr. en Teologia i en Medicina mossèn Mateu Ginart, qui dia 30.03.1644 començara a no presidir les reunions del reverend Comú de Muro *per ser a Ciutat* i en el mes de Juny d'aquell mateix any ja hi ha nou rector a Muro, el murer mossèn Joan Simó, qui ho serà fins a sa mort, dia 12.09.1688. Aquests dos rectors foren els qui conceberen el retaule i saberen il·lusionar als jurats del poble, perquè aquesta magna obra anàs endavant.

Sens dubte al rector Ginart (1634-1644) no li agradava gaire el retaule de Sant Sebastià a l'Altar Major³ i n'havia parlat als jurats, i el fet de la mort del Sr. Jaume Rossinyol de dia 20.07.1636, qui deixava la hisenda a la vila, va fer néixer l'esperança de començar el retaule. Així ho fan entreveure les paraules del *Llibre de Determinacions de Consell* de dia 10.08.1636: ... *i havem parlat amb lo sergent major a circa del lenyam del Sr. Jaume Rossinyol. Si vostres mercès són del parer que li comprem lenyam per al retaule en comptes de lo que deu a la vila...*⁴

L'avinentesa d'aprofitar el llenyam de Jaume Rossinyol, el desig del rector de posar un retaule propi i nou a l'altar major, i l'actitud del sr. Bisbe manifestada en la Visita Pastoral de Novembre de 1638 encoratjaren fort ferm als nostres jurats. En el mes de gener de 1639 Llorenç Perelló anà a Ciutat per acabar d'aclarir les coses, i just a punt de començar les festes de Sant Joan (19.06.1639) es veu que, si no s'hi posen aviat, el llenyam es farà malbé i es comença a *llevorar per lo retaule, i així fou conclús.*⁵

¹ El temple fou traçat per mestre Saura (Menorca S. XVI) (*Llibre de Clavariat* 1569). Sens dubte hi treballaren molts de mestres, entre ells mestre Jaume Malonda (*Clavariat* 1587). A la balustrada del Cor hi ha l'escut de Muro amb la inscripció: A 23 JUNY ANY 1611, cosa que ens fa pensar que ja estava acabada l'edificació.

² Està enterrat vora el Portal Major on hi ha aferrada, a la paret, la seva làpida sepulcral escrita en llatí i gairebé il·legible. A la Sagristia hi ha un quadre amb aquesta inscripció: *El Dr. Raymundo Villalonga, Rector Desta Parroquia de Muro fiel ministro de la Iglesia en el pùlpito y confesionario y estremado en la charidad con los pobres murió a 22 Agosto 1634 de su edad 84.*

³ Any 1641: *Item se visitó la capilla de St. Sebastián, y el retablo se mudó al Altar Mayor, y fue probeido que se quite la peaña de dicho altar. Visita Pastoral a les Parròquies de la Part Forana de Mallorca, Transcripció i notes de Josep ESTELRICH I COSTA, Mallorca, 1996. Cal posar esment que en aquesta Visita es mana, quan parla de l'Altar Major: que se haga en el altar Mayor un Sagrario, y se çierre el altar, pero quan parla del Cor diu: Çesen las demas obras del Campanario y altar. Contrasta aquesta actitud dels delegats del Sr. Bisbe Joan de Santander (1631-1644) en aquesta Visita de 1641, amb les paraules que el mateix bisbe havia dit a l'anterior Visita (14-11-1638) es renovin les figures de lo altar.*

⁴ Arxiu Municipal de Muro (AMdeM.). *Determinacions de Consell*, 1636.

⁵ AMdeM. *Actes Consell*, nº 6 foli 71.

Les obres s'emprengheren amb molta força i coratge, els qui hi treballen *tots són mestres* ens diuen les *Actes del Consell*.⁶ El rector ja fa mesos que els dóna l'alimentació de cada dia i això resulta feixuc a la bossa de la rectoria, per aquesta raó es cerca una altra solució, i la que prenen és donar tres sous cada dia a cada mestre, i ells mateixos ja cercaran llur aliment. Les obres van avançant, però els diners van minvant, per això es resol (foli 74) fer una nova talla i d'aquesta manera no caldrà que les obres s'aturin i els mestres podran seguir cobrant (Octubre 1639). En el mes d'abril de 1640 s'ha de tornar fer una altra talla per a seguir endavant, però ara que la situació econòmica sembla que no és problemàtica, en el mes de juny surten problemes de tipus tècnic, perquè els mestres no s'entenen, hi ha discòrdies entre els escultors i han aturat les obres. Davant aquesta situació es determina que s'acabi el primer cos *fins al resingle* i després ja es prendran determinacions noves (foli 80).

Just abans de les festes de Nadal es veu que els mestres partiren cada qual a casa seva i els diners que hi havia per al retaule, foren destinats a l'obra del campanar.⁷

Mirant el retaule es pot veure la raó de la discussió. Per ara no sabem gaire els mestres que hi treballaven, però si és clar que uns volien aixecar el retaule seguint l'estil del renaixement, mentre que els altres ho volien fer pels camins de l'estil que ara deim barrocs. El resultat de la discussió es veu ben clarament, doncs mentre el primer cos podria dir-se renaixentista, els altres són marcadament barrocs.

Aquesta discussió provocà que el rector Mateu Ginart (1634-1644) posàs tot el coratge que calia en aixecar la torre del campanar, mai acabat, en la qual el nou rector, el murer Joan Simó, en el mes de Juny de 1645, ja hi ha fet posar les campanes, i haurà de resoldre les queixes de l'escolà, que troba que ha de cobrar més, per haver de pujar tan llarga escala cada dia per a poder tocar les campanes.⁸

El llarg rectorat del murer Joan Simó (1644-1688) donarà continuïtat a l'obra del retaule. El nou rector acaba l'obra del campanar, hi posa les campanes, ho tapa amb teulades perquè l'interior del temple l'il·lusionava més. Per afegit un mestre murer, Pere Pou (1610-1663) va creant bells retaules per diferents llocs de l'illa⁹ i en ell hi posarà tota la confiança necessària per a poder sortir de l'ensurt, i fer anar endavant el bell retaule major, que va quedar aturat en el primer cos. En aquest primer cos hi ha d'haver un gran sagrari expositiu que fou encarregat a Pere Pou, i a qui l'any 1657 la Confraria de Sant Josep li dóna a bon compte 15 lliures, i dia 25 de març n'hi afegixen 40¹⁰ per acabar pagant una lliure i sis sous pel pany, claus i altres ferros que necessitaren per a posar-lo.¹¹ Sens dubte ho posaren sense daurar-lo.

L'any 1664 la mateixa Confraria de sant Josep compra una dotzena de posts de sapí per fer una *pastera per lo retaule major*. Paga 10 ll. Al mestre fuster Andreu Matheus *per les mans* a més de pagar 26 ll. i dos sous per plata i or per daurar *les 3 figures del dit retaule major que teníem comanades a gust*.¹² Pens que aquestes figures són El Salvador, Sant Joan Evangelista i Sant Joan Baptista, que malgrat és més antiga, li raspren tota quanta policromia medieval poguera tenir, per posar-li la mateixa que posaven a les altres dues imatges. Cal dir que l'estàtua del Salvador ja va en el segon cos del retaule.

⁶ AMdeM. *Actes Consell*, 14-08-1639 f. 72v.

⁷ AMdeM. *Actes Consell*, dia 23-12-1640 f. 84.

⁸ Arxiu Parroquial de Muro (APdeM.) *Determinacions del Reverend Comú* 1579-1687, f. 105v.

⁹ 1641 Convent Dominicà de Manacor; 1646 Parròquia de sa Pobla.

¹⁰ APdeM. *Llibre XXXIX*, f. 23v.

¹¹ APdeM. *Llibre XXXIX*, f. 58.

¹² APdeM. *Llibre XXXIX*, ff. 61 i 61v.

No he pogut trobar, a Muro, el contracte de la parròquia, o dels jurats amb mestre Pere Pou per a fer el sagrari Expositor. Sí he trobat un albarà (06.01.1670) d'un fuster ciutadà, Miquel Juan, qui ofereix un sagrari petit per a tenir la comunió.¹³ Dia 03 de Juny de 1670 s'exposa un pla, amb el mateix Miquel Juan, referent a *daurar lo Sagrari gros i enconcar lo quadro major* per 450 lliures que es pagarien en cinc anys,¹⁴ que sens dubte no prosperà, perquè dia 01.07.1670 es firma un contracte per aquesta feina amb mestre Pere Joan Pinya.¹⁵ Ho ha de fer per 450 lliures, hi haurà d'afegir cinc figures (escuts de Muro de mig relleu), pintar un Salvador o Cena a la porta del Sagrari petit ... Sens dubte aquestes obres no s'aturaren al primer cos i emprengueren la tasca d'aixecar el segon i les intencions eren de daurar els dos cossos, perquè en la reunió del Rvd. Comú de dia 20 d'Abril de 1671, el mateix rector Joan Simó proposa elegir un capellà perquè vagi a Ciutat per entrevistar-se amb les persones que, tenint propietats a Muro, vivien a Palma, i tenguessin oportunitat de col·laborar en l'obra de daurar el retaule.¹⁶

No oblidem que durant el segle XVII Mallorca travessà uns anys de penúria degut a l'escassetat del blat, més en la primera meitat que en la segona.¹⁷ A Muro tenim que, a principi de segle (1610), moltes cases se buidaven perquè la gent emigrava cap a València i *les cases vindran a no valer res*.¹⁸ L'any 1636 hi ha una certa millorança econòmica, de manera que el rector Ginart proposa augmentar les distribucions al clergat,¹⁹ però pels anys setanta la pobresa a Muro és alarmant, de manera que el metge, el Dr. Guillem Serra presenta una al·legació als jurats dient: *que són tantes les cases pobres i menesteroses en esta vila (1672) que a penes hi ha qui el puga pagar*.²⁰ En el mes de gener de 1674 va sortir el Virrei per a fer una visita a la Part Forana, fet que alarmà als jurats del poble, els quals faran passes perquè no vengui a Muro perquè les despeses són massa grosses en semblants visites.²¹

Aquesta situació donà com a resultat que les obres del retaule es relantessin, si bé el segon cos ja quedava enllestit amb la figura del Salvador en la pastera central, les altres dues pasteres buides i les teles del primer i cinquè carrers ja posades amb les pintures de Joan Baptista Llodrà, qui l'any 1663 realitzava Sant Jaume, Martiri de Sant Bartomeu pel primer cos; Martiri de sant Esteve i Sant Tomàs en el segon cos.²² A la pastera central del segon cos, on hi ha el Salvador, hi ha la data de 1695, tapada pel cap i la corona de la imatge. També el Sant Isidre del tercer cos, inspirat en la figura que Gregorio Fernández va fer i que es guarda a Dueñas (Palència), de molta influència en la retaulística mallorquina, du la data de 1699 i una grafia prou rara: *S.Hyzidro*.

Després del curt rectorat de mossèn Macià Ferrer (1689-1694), arriba a Muro (1694) mossèn Sebastià Roig, qui aquí morirà dia 9 de Gener de 1721. El bon rector mira de sembrar el·lusió i coratge per a dur endavant l'obra del retaule. Dia 01.04.1703 hi ha una determinació dels jurats que manifesta bona voluntat i ganes d'anar endavant: *Mes fonch*

13 Potser aquest Sagrari petit és el que actualment és emprat a la Capelleta de La Sang, que vaig trobar arraconat i que després d'una acurada restauració al Taller de Restauració del Bisbat (1993) fou restituit al culte, perquè pens que el Sagrari Expositor i el petit que hi ha a l'Altar Major fan una unitat indissoluble. AMdeM. *Actes del Consell* n° 7, f. 25v.

14 AMdeM. *Actes del Consell* n° 7, ff.28 i 28v.

15 VV.AA.: *Història de Muro*, IV, 114-116, *Actes Consell* n° 7 folis 29-30.

16 APdeM. *Determinacions del R.Comú* f. 157v (es veu que aquesta nota éra un afegit al llibre. Mn. Francesc Mulet i Palau (1902-1967) a la Revista local *Algebelí* n° 58 ja publicava aquesta notícia.

17 VV.AA.: *Història de Mallorca*, II, 102 i 103.

18 APdeM. *Determinacions del Rev. Comú*, 1579 f. 33.

19 APdeM. *Determinacions del Rev. Comú*, 1579 f. 91v.

20 AMdeM. *Determinacions Consell*, n° 7, f. 43v.

21 AMdeM. *Determinacions Consell*, n° 7, f. 57.

22 Dades facilitades per Sebastià Riutort i Taberner qui properament publicarà una obra sobre el retaule.

*proposat que seria bo elegir dos protectors del quadro Major de ntra. Iglesia qui estos tinguen poder de recollir totes les almoines i aplicar a dit quadro aquelles del cuidado a ells ben vist. Sobre la qual proposició discorregueren los vots foren elects Nicolau Campaner i los Rds. Antoni Perelló Pvre i Juan Nicolau Baró Subdiaca..*²³

Aquesta comissió, en el maig de 1704 comença un llibre, guardat a l'Arxiu Parroquial, que titula així: Assi apareixerà lo que nos anirà entrant à nosaltres Antoni Perelló Pvre i Joan Nicholau Baró, Diaca ²⁴ puestos por su Ilma. Protectors del Quadro major comensant als 12 maig 1704i.²⁵ En el mes de març de 1704 ja havien posat 6.500 panys d'or, i després, fins a 20.09.1705 n'havien comprat 31.113 que posats en mans de l'artista escultor Gregori Aleix, qui aleshores treballava en el retaule de la Capella de sant Josep, enllestiren la part del retaule que ja estava muntada. S'aniran comprant els panys d'or que facin falta i mestre Gregori anirà cobrant diferents partides per la feina feta: 23 de Gener; 30 de maig, 12 de novembre de 1705. Dia 10 de gener de 1706 en cobra una altra.²⁶ Sembla que l'entesa entre aquest artista i el rector Roig fou estable i duradora, i potser aquest ciutadà s'establí a Muro, puix encara perdura aquesta nissaga,²⁷ el cert és que dia 13 de juny de 1711 firma un albarà amb aquestes paraules. *Jo debax firmant Gregori Alex aliber la feyna he feta en el quadro Major tant per adobar las pesteres dels Sts. Joans com los quadros dels Martiris de los dos, y el pintar las dos portas y adobar las columnas y aso es per les 25 lliures que havia promés aliberar.*²⁸ També aquest mateix any (1711) es paga al fuster mestre Antoni Forners la gelosia de fusta que hi ha darrere el Sagrari, que sens dubte també fou pintada per Mestre Gregori Aleix.

El bon rector no només procurava que els artistes avençassin en l'obra del retaule, també insistia davant els jurats perquè anassin pagant, o ajudant a pagar les fortes despeses que això comportava, així reb cent lliures al Setembre de 1709²⁹ i altres cent al mes de juny de 1710.³⁰

Ara hem de dir que les obres del retaule s'aturen. Hi ha el primer i el segon cos aixecat i daurat, tot descansa sobre un basament de marès. Inclús el llibre del retaule no diu res fins a finals del segle. Ara les preocupacions dels eclesiàstics i les dels jurats van per altres camins. Una és les teulades. Altra la pobresa i la misèria que passa la vila. Referent a les teulades hem de dir que l'edifici estava pensat per anar sense teulada. S'havia posat bon marès, l'aigua de les pluges era tirada lluny de l'edifici gràcies a les gàrgoles que surten de cada contrafort i la que queia sobre les capelles aviat era baix, gràcies també a les dues gàrgoles que hi ha per capella. El marès, però s'amarava i la humitat va arribar a ser preocupant. A l'absis es posà una capa de ciment damunt la qual s'hi encallaren unes teules. La solució alegrà de tot d'una, però aviat es va veure que no arreglava gran cosa. S'havien de fer unes teulades. Haurem d'esperar els rectorats de dos campanaters: Felip Garau (1729-1744) i Jaume Garau (1744-1762) qui aconseguiran que dia 22-01-1744 els jurats i mestre Lluç Mesquida i Rosselló (1695-1762) firmin el contracte d'una obra que s'ha de fer en cinc anys i ha de costar 2.650 lliures.

²³ AMdeM. *Actes Consell n° 8*, f. 73v.

²⁴ Quan es formà la Comissió a l'Ajuntament era Subdiaca, i ara ja ha donat una passa més cap el Sacerdoci.

²⁵ APdeM. *Llibre CXLIII*.

²⁶ APdeM. *Llibre CXLIII*, f. 101. 10-01-1706 cobra 93 lliures 17 sous 4 diners a compliment de la feina feta.

²⁷ Mestre Gregori Aleix és un Mestre fuster, de nom ara Gregori Amengual i Muntaner, que té la fusteria ben prop de la Parròquia, entre els carrers Rector Villalonga i Bellavista.

²⁸ APdeM. *Llibre CXLIII*, f. 117.

²⁹ AMdeM. *Llibre d'Albarans*, 1189, f. 4.

³⁰ AMdeM. *Llibre d'Albarans*, 1188, f. 8.

Mestre Lluç, qui tenia un fill frare en el nostre convent, projectà les belles arcades de marès que tanta fesomia donen al temple i a la Plaça de la Vila. L'execució no fou fàcil degut a la lentitud que es donà a l'obra, a les males anyades que retrassaren els pagaments que l'Ajuntament havia de fer, a l'augment d'un 25% que en aquells anys experimentaren la pedra, el guix i la calç, i el fet que mestre Lluç fou nomenat *Maestro Mayor de Obras de la Ciudad* i les feines que això li comportà. Tot això va fer que fos el seu gendre, mestre Miquel Garcias, qui les acabà. Dia 14 de juliol de 1760 es donaren per acabades les teulades i hi hagué repicada general de goig i gaubança pel poble.

Un altre factor que incidí en l'aturada de les obres del retaule fou la penúria econòmica que sofrí el poble. Sovint sovint els jurats s'havien d'endeutar per a comprar blat i dur-lo al poble perquè les collites eren deficitàries. A principi del mes de juny feien una volta pels sembrats i ja calculaven les necessitats que hi hauria. Inclús hi hagué anys que no permetien, als propietaris que vivien a Ciutat, que traguessin llur blat del poble, tanta era l'estretor que hi havia.³¹

Durant aquests anys dolents neix una llum d'esperança. La família formada pel Sr. Antoni Mulet i els seus fills Felip i Francisca, deixa a l'Església de Muro les possessions dites Son Monget i Son Morei. Les dificultats no són poques per aclarir la titularitat. Els plets són llargs i arriben fins a Madrid, però aquesta deixa aportarà cada any bones lliures que es podran destinar tant a obres benèfiques i de caràcter social, com a obra material als edificis de la Parròquia i del Convent. Aprofitant aquests diners, i mentre es treballava a les teulades, el rector Jaume Garau també va fer repicar l'interior de l'església, que sens dubte s'havia ennegrit degut a la humitat donada per les pluges i pel fum de ciris i llànties.³²

Arribam ara al tercer cos del Retaule, o a la *Difinió del Quadro Major* com ens diu la documentació, en el qual sols hi ha tres carrers i tot un grapat d'adorns i rocalla que s'escampen a tota l'amplària de la nau absidal i s'aixequen fins alt de tot amb el quadre de sant Nicolau i l'escut dels Sagrats Cors damunt la tela central. Aquest cos fou fet pels mestres Gregori Herrera 1715?- després de 1784- i Antoni Llabrés i Mudoí 1749-1826: *Als 19 Octubre 1784 he pegat à mestre Gregori Herrera y à mestre Antoni Llabrés escultores, cent quaranta lliuras per la primera de las tres tersas per la Difinió del Quadro major de esta Parroquial Iglesia de Muro; pero de dita partida solamente he pegat à conta de esta Obra pia de Phelip Mulet sinquante lliures, las que en descarrech val al marge.*³³

Dia 20.08.1785 es paga la tercera i última terça i ara trobam despeses per a pagar els panys d'or que tira tira va posant l'escultor mestre Antoni Llabrés. Ara torna resseguir el llibre del retaule de l'Arxiu Parroquial.³⁴ A la plana 6 comencen a aparèixer unes col·lectes per acabar de pagar la feina feta (1797-1798). Es forma una comissió formada pels *Obrers del Retaule* que dia 24.12.1797 quedà constituïda i era integrada per Mn. Sebastià Lloret, beneficiat; Mn. Miquel Alomar beneficiat, Mn. Jaume Noceres vicari, Dn. Joan Massanet, capità i Dn. Antoni Carrió, metge. Anaven organitzant diferents activitats i acollint les ofrenes que els donaven: blat, pollastres, diners, bacines ... i es veu que no hi ha manera d'anar pagant l'obra ja realitzada, per això el rector Ignaci Ballester (1794-1806), d'acord amb el Rd. Comú de Muro, decidiren cada mes, cada un dels capellans, fer una donació per a poder pagar el deute que hi ha. En el mes de març de 1803 comença aquesta aportació del

³¹ Si qualque ciutadà volia treure blat de Muro li feien pagar una multa. *Determinacions de Consell, n°10*, f. 102v. L'any 1760 la vila deu 2.749 lliures 19 sous, 2 diners a Honofre Aguiló i Elionor Aguiló i les paguen 7 lliures cada any i voldrien poder establir determinis per a tornar-les, però no saben ni veuen com ho podrien fer. AMdM. *Clavariat 1756-1772*, f. 28v.

³² APdM. *Llibre CXLIX*, f. 4v. L'obra fou feta pels mateixos picapedrers de les teulades: Lluç Mesquida i son gendre Miquel Garcias, gràcies a l'Obra Pia d'Antoni i Felip Mulet.

³³ APdM. *Llibre CXLIX Llibre del Rector J. Garau*, f. 50.

³⁴ Vegeu el que es diu en la nota n° 25.

clergat que es perllongarà fins al mes de setembre de 1855.³⁵ Així s'acabà d'enllestir i de pagar aquest magne Retaule.

Descripció

El retaule de l'altar major omple tot l'absis del temple parroquial tant d'amplària com d'altària. De pla fa 10,35 metres, però la superfície és de 18 m. L'altària és de 17 metres. Comença amb un sòcol de marès moldurat damunt el qual hi ha la base, també de marès. Aquest cos mideix 1,25 m. d'altària. Tot ell està pintat de tonalitats fosques. És interromput en el segon i quart carrer per dues portes, que també invadeixen la predel·la, que donen, la de l'Epístola al Sagrari dels sants Olis, la de la part de l'Evangeli a l'escala que puja al Sagrari Expositor. Als dos capçals del sòcol hi ha l'escut de Muro amb la data del 22 febrer 1640.³⁶

A la predel·la, llevades les dues portes, li resta els martiris del dos Sants Joan, l'Evangalista a la dreta i el Baptista a l'esquerra, els basaments de les columnes, i en el carrer central el petit sagrari per a la comunió, en la porta del qual hi ha una figura del Senyor ressuscitat donant el pa i el vi. Aquest sagrari es veu allargat per unes motlures afegides als costats i al damunt.

De damunt aquesta predel·la surten cinc carrers, de tres cossos cada un, excepte el central que podem dir que en té quatre. El primer i el cinquè estan formats per unes grosses pintures enmarcades en columnes estriades en el primer cos i salomòniques en el segon, estriades en la part baixa i adornades amb fulles en la part superior. Sant Jaume i Martiri de Sant Bartomeu (primer cos); Martiri de Sant Esteve i Sant Tomàs Apòstol (segon cos). De damunt el segon cos, que arriba als arcs gòtics de l'absis, surt una florida ornamentació que es converteix en el cap d'un àngel que, amb ses ales, uneix aquest cos a la resta del retaule.

El segon i quart carrer està format per pasteres que acaben amb graciosa copinya, polidament policromada. En el primer cos hi ha els dos Sants Joans. En el segon hi ha Sant Lluís Gonçaga i Sant Francesc Xavier. En el tercer Santa Bàrbara i Sant Isidre. Les columnes que separen aquests carrers tornen ser estriades en el primer, salomòniques en el segon, estriades en la part baixa i amb fulles a la part superior. En el tercer són unes columnes que comencen com hídries ben adornades, que es perllonguen fins que arriben al capitell amb un fust vermell adornat de motlures daurades, colors que també trobarem a la rocalla que en aquest cos és molt exuberant. La línia recta de les pasteres es veu menjada per un seguit d'adorns i rocalla daurada amb colors vermell i blau que s'enfilen i donen prestància als arcs de l'absis i magnifiquen l'acabatall del carrer central.

El carrer central té més amplària que els altres. A més de les columnes que el separen dels altres carrers, té unes segones columnes que ens acosten a les figures que enmarquen. Estriades en el primer i segon cos, amb hídries i colors en el tercer, si bé de diàmetre més petit. El Sagrari expositor omple el primer cos. Està assentat sobre el petit sagrari per a la comunió, del qual parteix formant una garrida base, de la qual surten unes columnetes que donen amplària a la caixa i lloc on amagar les portes que s'obrin per a l'exposició. Aquesta amplària, a la part superior, es veu adornada per quatre angelets que aguanten quatre torxes amb flama vermella. La part rectangular del sagrari acaba en un arc de mig punt. Per adornat aquest arc hi ha dos angelets de cos sencer que guarden l'exposició i deixen pas a la glòria del tabernacle, que acaba amb una bolla, aixecada sobre un coixí, damunt de la qual hi ha una creu. Tot aquest Sagrari té un dossier d'exquisida policromia assentat sobre la gelosia de la predel·la. En el segon cos hi ha la figura del Senyor Ressuscitat assentat sobre una base en la qual hi ha la paraula *Ressurrexit*. La ma dreta beneeix, mentre que l'esquerra aguanta la

³⁵ Apareixen les aportacions mensuals des de la plana 6 a la 122.

³⁶ Aquesta data, com s'ha pogut veure a la part històrica, és simbòlica, pens que fou posada cercant una coincidència amb la data de la primera pedra del Temple: 19-02-1570.

bandera de la victòria. En el tercer cos hi ha una immaculada sobre basament compost per àngels, porta una túnica blanca adornada amb flors i un mantell blau adornat amb estels. Sobre aquesta pastera hi ha un quadre de Sant Nicolau de Tolentí que s'endinsa en l'arc absidal central i sobre ell l'escut dels sagrats cors engrandit per unes volutes que arranquen d'uns bastiments laterals afegits a les vases del quadre del sant. Tot l'absis d'aquest monumental temple es veu vestit per aquest magne retaule aixecat durant 148 anys.

Restauració de l'any 2000

El fet que l'any 1997 es llevàs un estucat, que fou posat en el primer quart del segle XIX, que havia barroquitzat un espai gòtic, donà una gran claretat a un temple, que, gràcies als finestrals, posats entre 1944-1948 i 1989, i al marès blanc de les pedreres de Muro en que fou construït, gaudeix d'una gran lluminositat, cosa que demanava una intervenció al magne retaule que vesteix l'absis.

Vaig demanar un pressupost al Taller de Restauració del Bisbat de Mallorca que vaig presentar a l'Ajuntament del poble perquè estudiàs el finançament, i a les Comissions de Patrimoni tant del Bisbat, com del Govern Balear cercant-ne l'aprovació, i superades totes les tramitacions pertinents, es pogué emprendre una obra que durà de dia 10 de juliol a dia 25 d'octubre. La feina que s'ha fet, la descripció de la qual romàn a l'arxiu parroquial, i que properament es veurà exposada en un treball que publicarà la nostra Universitat, la podem resumir en aquestes accions:

PART ANTERIOR

Procés de conservació-restauració:

1. Primera neteja.

Posats uns bastiments es fa aquesta primera acció per l'equip del taller.

2. Desinfecció i consolidació matèrica.

A tota la fusta vista s'aplica el material adient per eliminar el possible atac de bestioles i per endurir-la.

ESCUPTURES: Es posaren, durant trenta dies, dins unes bosses de plàstic amb els materials adients per matar qualsevol bestiola que hi pogués haver. Descobrirem que Sant Joan Evangelista estava molt menjat, la ma dreta, que teòricament havia de sostenir una ploma, es va desprendre i va haver de ser tractada de manera especial.

3. Consolidació estructural.

Es lleven tots els claus que s'havien anat posant i s'omplen els forats i les fissures que havien pogut obrir-se durant els anys passats.

PINTURES: S'arreglen les pèrdues de suport que hi havia.

4. Reintegració volumètrica.

Poca és la intervenció que s'ha de fer ara, perquè són poques les coses que manquen. El Crist Ressuscitat vam veure que estava preparat per portar un estendard i veient una antiga fotografia, es decidí refer-lo. mestre Gregori Aleix ens preparà les fustes, de 2,50 metres d'alçada, les monges franciscanes, aprofitant una tela de Damasc de seda antiga i una galons de fil d'or antics, que romanien guardats a les calaixeres de la Parròquia, confeccionaren aquest estendard que lluirà aquesta imatge central del retaule.

5.- Fixació del color.

A totes les zones on la policromia ho necessitava.

6. Neteja.

Arquitectura.

Es va veure que el repint ocre que ja havíem vist al primer cos, també existia en els altres cossos, d'aquesta manera s'havia tapat tota la policromia de l'arquitectura del retaule. Es convocà una reunió entre el rector, mn. Pere Fiol; mn. Pere Llabrés, cap del Patrimoni de l'Església; Joana Maria Palou, conservadora del Museu de Mallorca; Sebastià Riutort, historiador i estudiós d'aquest retaule; Damià Payeras, regidor de cultura de l'Ajuntament de Muro, i Antònia Reig, directora del Taller de Restauració del Bisbat de Mallorca on es va debatre els pros i els contres de l'operació a realitzar, i es decidí llevar aquest repint perquè sortís tota la policromia original.

ESCULTURA: En les diferents neteges que s'havien fet al retaule, també s'hi havia posat diferents vernissos, també hi havia antigues gotes de cera de quan el retaule era il·luminat d'aquesta manera, tot això fou eliminat.

PINTURA: Trobam diferents vernissos i moltes taques de cera, sobretot a la predel·la i a les portes que hi ha a la part baixa.

7. Primer envernissat.

Després d'una bona netejada passam a fer aquesta acció.

8. Estucat.

Sols s'ha actuat en zones puntuals com els mantells del Ressuscitat i de la Puríssima.

9. Envernissat.

Sols s'actua a les zones que s'havien estucat

10. Reintegració estètica.

ARQUITECTURA i ESCULTURA:

Es fa una intervenció diversificada a les carnadures i a la resta.

PINTURA: Sols s'actua a les zones estucades de bell nou

11. Envernissat final.

Amb aquesta acció, després d'una bona neteja, acabam la restauració.

Sòcol del Retaule.

Estat de Conservació.

Es veu que ha sofert moltes intervencions durant tota la seva existència, degut a la gran humitat que proporciona el sòl, s'hi ha posat ciment i altres materials.

Procés de conservació-restauració.

Primera Neteja: Es fa aquesta primera neteja per llevar les restes d'humitat i de cera.

Segona Neteja: Es lleva una goma laca que abans hi havia estat posada.

Primer envernissat: Es dona a tot el marès.

Reintegració volumètrica: Amb calç i arena s'omplen els buits que hi ha a les juntes.

Reintegració estètica: Amb pintures i vernís s'arreglen les mancances que ha aparegut.

Envernissat final: Després d'una bona netejada s'aplica el vernís.

Il·lustracions

Làmina 16.- Retaule de l'Altar Major de la Parròquia de Sant Joan Baptista de Muro.
1639-1785

Làmina 17.- Sant Joan Baptista. Sembla que procedeix del Retaule Major anterior a l'actual, però l'any 1664 fou remodelada *a gust*

Làmina 18.- Immaculada del tercer cos

Làmina 19.- Detall de la part superior de les columnes salomòniques del segon cos.

Làmina 20.- a.- Santa Bàrbara en el tercer cos. Es pot veure la diferent policromia que hi ha a la pastera, gornisa i a la copinya, tota ella tapada pel repint que ha estat llevat.

b.- Adorns i rocalla que romp l'horizontalitat del tercer cos per unir-la al quadre del quart cos i a les voltes dels arcs del presbiteri.

c.- Començament de les columnes del tercer cos.

RESUMEN

En base a las referencias obtenidas de la documentación del Archivo Municipal y del Archivo Parroquial de Muro el autor del artículo establece el marco cronológico del retablo mayor de la iglesia de dicha localidad, sus diferentes autores y una síntesis referida a las recientes trabajos de restauración.

ABSTRACT

Based on references found in documents in Muro Municipal and Parish Church Archives, the author of this article establishes the chronological framework of the main reredos of the Church of Muro, together with its different craftsmen and a synthesis of the recent restoration work carried out to the reredos.